

‘Mästare, alla söcka dig’ / ‘Iedereen zoekt U, jong of oud’

Vraagtekens bij een vertaling

‘Meester, men zoekt U wijd en zijd’, wie kent dit lied niet? Inmiddels hebben enkele generaties dit lied op de lippen genomen. In het Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk (2013) vinden we het als Lied 837, waarbij de titel van dit Scandinavische lied is geworden tot ‘Iedereen zoekt U, jong of oud’. De muziekbijlage in dit nummer is van de hand van de Zweedse organist Martin Riessen, woonachtig in Östergötland, in de streek waartoe Rystad behoort. De geboorteplaats van de dichter.

De dichter

Karl Gustaf Emil Liedgren werd op 21 februari 1879 geboren in Rystad, een plaatsje ten noordoosten van het Zweedse Linköping. Emil Liedgren beschreef zichzelf als een middelmatige leerling op de lagere school. Die middelmatigheid moet wel zijn verdwenen wanneer hij het gymnasium blijkt te kunnen volgen. Op het gymnasium werd Liedgren sterk beïnvloed door Adolf von Engeström (docent godsdienst) en Bernhard Risberg (docent Latijn). Als jongeman ervoer Liedgren de kerkdiensten in de nabijgelegen stad Linköping als indrukwekkend, in het bijzonder die in de Domkerk. Een preek van John Personne, die van 1910 tot 1926 bisschop in Linköping was, raakte hem en was bepalend voor zijn toekomst: hij ging theologie studeren.

Aan de universiteit van Uppsala studeerde Liedgren letteren, literaire geschiedenis, theoretische en praktische filosofie en Latijn. In 1921 behaalde hij zijn theologische doctorsgraad. Na zijn docentschap in Vasterås (1920-1944) trok Liedgren zich terug uit deze werkzaamheden om zich volledig te kunnen wijden aan het werk waar zijn hart lag: de hymnologie. Hij schreef een aantal boeken over de hymnologische ontwikkeling in Zweden en over de beroemde dichter Johann Olof Wallin (1779-1839). Liedgren was tevens lid van een commissie die een nieuw kerkelijk liedboek voorbereidde. Dit verscheen in 1937 onder de vertrouwde naam ‘Den svenska psalmboken’. Behalve ‘Mästare alla söcka dig’, dat hij in 1919 schreef, dichtte hij nog een aantal liederen voor deze bundel. Emil Liedgren overleed op 9 september 1963 op 84-jarige leeftijd.

De componist

Ludvig Mathias Lindeman werd op 28 november 1812 geboren in het Noorse Trondheim als zoon van organist Ole Andreas Lindeman. Op twaalfjarige leeftijd werd hij plaats-

vervangend organist voor zijn vader. Hij studeerde theologie en muziek en werd in 1840 benoemd tot organist van de *Vår Frelsers kirke*, de Domkerk van Christiana (tegenwoordig Oslo), waar hij zijn zeven jaar oudere broer opvolgde. Na deze benoeming besloot hij zich geheel te wijden aan de muziek. Voor de kerkmuziek in de Domkerk was zijn komst een verrijking. Vanaf 1849 hield hij zich aan het Luthers seminarie in Christiana als docent bezig met de kerkzang. In 1883 richtte hij met zijn zoon Peter Byrnie Lindeman het Conservatorium van Christiana op.

Rond 1840 verzorgde hij de publicatie van *Ældre og nyere norske Fjeldmelodier* (een bundel met oude en nieuwe Noorse volksmuziek) en componeerde naast missen tal van andere kerkmuziek. Van de honderden kerkliederen die hij componeerde is ‘Kirken den er gammelt hus’, op een tekst uit 1837 van de Deense predikant Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, het bekendste geworden; deze melodie heeft ook buiten de Noorse grenzen in verschillende liedboeken ingang gevonden. Nog volop werkzaam als organist en docent overleed Ludvig Mathias Lindeman op 23 mei 1887 op 74-jarige leeftijd.

Een geliefd lied

Het is misschien een cliché om te zeggen dat de inhoud van een verhaal staat of valt met de presentatie, of noem het de verpakking. Wanneer een verkondiging inhoudelijk subliem is maar de presentatie laat te wensen over, dan zal menigeen die verkondiging snel vergeten zijn. Ook al was de inhoud het onthouden waard...

Zo is het met liederen niet anders. Wanneer de tekst geweldig is maar de muziek, de tekstdrager, onder de maat, dan zal zo'n lied niet vaak gezongen worden. Omgekeerd: wanneer een minder goede tekst op een prachtige melodie wordt

en zoekt U, jong of oud'

geplaatst, bestaat de kans dat zo'n lied vanwege de muzikale kwaliteit wat vaker gezongen wordt.

Wanneer Lindeman in 1840 zijn melodie componeert bij 'Kirken den er et gammelt hus', blijkt de combinatie tekst-melodie een ijzersterke te zijn.

Toch werd de melodie niet uitsluitend bij deze tekst gebruikt. In het *Norsk Salme Bok* (1984) treffen we de melodie bij vier liederen aan:

- Salme 205 'Herre, jeg ser på bergets topp' (1913) van Gustav Jensen
- Salme 419 'Jesus, du er den himmelweg' (1875) van Elias Blix
- Salme 689 'Kirken den er gammelt Hus' (1837) van Nikolaj Frederik Severin Grundtvig
- Salme 690 'Kyrkja ho er eit gammelt hus' als 689 in een vertaling uit 1918

In het Zweedse *Den Svenska Psalm-boken* (1986/2002) treffen we de melodie bij vier liederen aan:

- Psalm 26 'Tränger i dolda djupen ner' (1919) van Natanael Beskow
- Psalm 56 'Gammal är kyrkan, Herrens hus' (1837) van Nikolaj Frederik Severin Grundtvig
- Psalm 216 'Mästare, alla söcka dig' (1919) van Karl Gustaf Emil Liedgren
- Psalm 420 'Herren, vår Gud, har rest sin tron' (1980) van Carl Olov Hartman

Ludvig Mathias Lindeman (1812-1887). Litografie uit de collectie van het Stadsarchief Trondheim, Va-F9411

Liedbespreking

In Nederland is de vertaling van Liedgrens 'Mästare, alla söcka dig' in de volgende liedboeken opgenomen:

- *Psalmen en Gezangen voor den Eeredienst der Nederlandsche Hervormde Kerk* (1938), Gezang 227;
- *Liederbundel van den Nederlandschen Protestantenvbond* (1944), lied 62 met de tekst als in *Bundel-1938*;
- *Liederbundel ten dienste van de Algemeene Vereeniging van Vrijzinnige Lutherschen in Nederland* (1944), Lied 62 met de tekst als in *Bundel-1938*;
- *Liedboek voor de kerken* (1973), Gezang 170 met zo goed als zelfde tekst als in *bundel 1938*;
- *Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk* (2013), Lied 837 in een vertaling van Gert Landman.

In de 'Bundel-1938' is de melodie eveneens gebruikt bij de tekst van Elias Blix, 'Jezus, Gij zijt de weg tot God'.

Het lied van de twijfel - de vertaling van Burger

In het *Liedboek voor de kerken* (1973) is de vertaling van Casparus Bernardus Burger (1897-1983), predikant en tekstdichter. Burger was lid van de Gezangencommissie voor de Hervormde Bundel 1938 en van de Commissie Psalmberijming en de Gezangencommissie voor het *Liedboek voor de Kerken*. Ook was hij lid van de Commissie Bijbels en Liederbundels van de Nederlandse Protestantenvbond. In het *Compendium* bij het *Liedboek voor de kerken* schrijft Burger:

Dit lied vond ik destijds in de bundel Cantate Domino van de Wereldfederatie van studenten, die ik in verband met nieuwe liederen voor de Hervormde bundel van 1938, had moeten doorzoeken. Het was een Zweeds lied, waarvan ook een Duitse vertaling te vinden was; daar ik geen Zweeds kende vertaalde ik het dus uit het Duits, dat volgens de kenners van het Zweeds goed de bedoeling weergaf. [...] Bij de voorbereiding van het nieuwe liedboek leek het mij gewenst eens na te gaan of de vertaling van dit lied in het Duits wel zo goed was als ik dacht.

Burger vervolgt zijn relaas met de constatering dat de Duitse vertaler in het bijzonder in de vijfde strofe de fout had gemaakt zijn piëtistische opvattingen te doen overwegen door de persoonlijke strijd tegen zonde en hartstocht in de plaats te stellen van wat Liedgren wilde, namelijk de strijd tussen christenen en de kerken aan de kaak te stellen. Ten opzichte van de *Bundel-1938* is in het *Liedboek voor de kerken* de vijfde strofe geheel gewijzigd.

Dit lied heeft als uitgangspunt Marcus 1 vers 37: 'Zij zeiden tot Hem: allen zoeken U'. De Zweedse titel 'Mästare, alla söcka dig' is een letterlijke vertaling van deze boodschap aan Jezus. Burger vertaalde die met 'Meester, men zoekt U wijd en zijd'. Niét met 'Allen zoeken U' of 'Iedereen zoekt U'. Burger vond ook dat hij eigenlijk de eerste strofe had moeten wijzigen bij de totstandkoming van het *Liedboek voor de kerken*, omdat in 'Oud'ren gaan rustig welbereid / jongeren aarz'lend U tegen' de tegenstrijdige gevoelens die in de Zweedse tekst staan niet tot uiting zijn gekomen.

'Nog een verschil met de Zweedse tekst is aan mijzelf te wijten', vervolgt Burger. 'Terwijl de Zweedse tekst zo nu en dan een andere erenaam van Jezus als uitgangspunt koos, heb ik dat in alle strofen gedaan.' Met de Zweedse tekst naast de vertaling van Burger doet Burger zichzelf mijns inziens tekort op dit punt omdat hij feitelijk alleen in de 3e strofe een andere erenaam kiest dan het herhaalde 'Meester'. Ook de intentie van de erenaam in de 5e strofe heeft Burger kernachtig weten te duiden. Staat er in het Zweeds 'Als kuddes trekken wij hier en daarheen', Burger komt daar met een mooie titel voor de Herder: Opperste Leidsman.

Fraai zijn de door Burger gebruikte tegenstellingen:

- strofe 1: ouderen – jongeren
- strofe 2: helen – verbloeden
- strofe 3: schragen – wankelen
- strofe 4: smaden – bidden, hoogmoed – ootmoed
- strofe 5: opstand – zwak in het strijden
- strofe 6: zoeken – vinden

Arie Eikelboom schrijft: 'De vijfde strofe is een gebed om verlossing. [...] In de zesde strofe klinkt het ultieme gebed om verlossing'. Aan het einde van de 6e strofe komt duidelijk de beweging van God uit aan de orde: 'Zoek, Herder, mij, opdat ik vind'.

Dit lied van de twijfel ('de twijfel hoort bij het geloof' zo zegt Maarten Luther) begint in de 1e strofe met de aarzeling. Letterlijk benoemd wordt dit in de 3e en 5e strofe. Echter, feitelijk klinkt de twijfel door het hele lied heen. Met dit 'lied van de twijfel' heeft Burger naar eer en geweten een zo getrouw mogelijke vertaling gemaakt van Liedgrens 'Mästare, alla söcka dig'.

De evangelietekst

Zoals gezegd ligt de evangelietekst 'Allen zoeken U' als uitgangspunt ten grondslag aan dit lied. In het Grieks zijn dat slechts drie woorden: *pantes dzètousin se* (*pantes*: allen; *dzètousin*: zij zoeken; *se*: jou).

Vanuit het evangelie geredeneerd: wie zijn 'allen'? Kijkend naar de tekst in Marcus blijkt dat een specifieke groep te zijn. Niet 'alle mensen in het algemeen' en zeker niet 'iedereen'. In de tekst van Markus wordt teruggegrepen op dat 'allen'. Daarvoor dienen we te kijken naar de verzen 32-35:

Zij brachten tot Hem allen, met wie het ernstig (kwalijk) gesteld was en die van wie boze geesten bezit hadden genomen.

En heel de stad verzamelde zich aan de deur. En Hij genas velen met wie het ernstig (kwalijk) was met verscheidene ziekten.

En vele boze geesten wierp Hij uit en Hij liet de boze geesten niet toe te spreken omdat zij Hem kenden.

Zeer vroeg in de morgen, nog in de nacht, stond Jezus op en ging uit/naar buiten.

Dit 'vroeg in de morgen' is niet zomaar een tijdsbepaling: het is de directe associatie met de Paasboodschap!

De vertaling van Landman

De vertaling van dit lied zoals dat in het *Liedboek voor de kerken* staat, is niet overgenomen in het *Liedboek - Zingen en bidden in huis en kerk*. De reden daarvoor is te lezen op www.liedboekcompendium.nl:

Dit was echter geen vertaling van de Zweedse tekst, maar van een Duitse vertaling daarvan. Burger geeft toe dat zijn vertaling niet ideaal is, in het bijzonder strofe 1.

Daar is in het Zweeds sprake van oudere mensen, die rustig de platgetreden paden lopen en zich goede christenen achten en de jongeren, die eigen wegen trachten te gaan en huiverig zijn zich direct aan Jezus te binden, hoezeer ook zij hunkeren naar zijn licht. Deze ambivalentie is helaas niet tot haar recht gekomen en de vertaling is ongewijzigd gebleven, hoezeer er protesten tegen gerezen zijn, dat ouderen het zo gemakkelijk vinden Jezus te volgen. [...] Redenen genoeg om dit waardevolle lied opnieuw te laten vertalen. De liedboekredactie gaf Gert Landman daarvoor de opdracht.

Vertalen is een hachelijke zaak. Ik beschreef al hoe Burger zich verontschuldigde bij het eerste couplet. Feitelijk staat er in het Zweeds 'de ouderen die veilig het gebaande pad gaan, de jongeren die aarzelen op de trede'. Dat scheidt een totaal ander beeld dan 'ouderen die rustig gaan' en 'jongeren die aarzelen'.

Landman gaf middels zijn vertaling dit lied een nieuwe titel: 'Iedereen zoekt U'. In het licht van deze evangelietekst roept dit 'iedereen' vraagtekens op.

Wat direct opvalt is dat de vertaling is gereduceerd tot vier strofen. In deze eerste strofe stelt Landman een vraag die in de Zweedse tekst niet terug te vinden is: 'waar kom ik U tegen?' Deze vraag is opvallend; niet zozeer als algemene vraag maar wél in het kader van deze evangelietekst. Daar staat immers dat het in het huis van Simon en Andreas is, waar zij Hem ontmoeten.

In de tweede strofe is in het Zweeds de dringende herhaling herkenbaar: 'säg blott ett ord, ett ord med makt'. Die dringende herhaling van 'ett ord' (één woord) wordt teniet gedaan. Landman vertaalde het met 'Spreek uw genezend woord vol macht'.

In de derde strofe neemt Landman 'iets' uit de Zweedse derde en vierde strofe. Wonderlijk is de vraag: 'Als onze hand uw schepping schendt, wilt U ons dan nog vertrouwen?' Wonderlijk omdat in de eerste plaats de tekst van Liedgren geen vragen stelt en in de tweede plaats omdat Liedgren nergens spreekt over de schending van de schepping. Vraagtekens zet ik ook bij de slotregel van deze strofe. Daar dichtte Landman: 'Laat ons uw schoonheid aanschouwen'. Maar dát staat er niet in het Zweeds: daar gaat het over menselijke nabijheid. Burgers vertaling 'Uw aanschijn aanschouwen' raakt wel aan deze Zweedse tekst. Schoonheid is iets heel anders...

De vierde en laatste strofe is een vertaling van Liedgrens zesde strofe. Liedgren dicht daar over 'ville gärna tro' (willen graag geloven) en 'förtäljes' (vertellen). Landman vertaalde het met: 'Koning, uw rijk is zo nabij / open mijn ogen en oren'. Het slot van deze strofe roept vraagtekens op: 'Zoek, herder, mij, opdat ik vind en steeds meer bij U zal horen.' Wat doet 'steeds meer' hier in deze zin? Dan heb ik het nog niet gehad over de beklemtoning van deze laatste regel. Want de melodie volgend komt het accent in deze vertaling op 'bij', terwijl deze toch echt op het woord 'U' had moeten vallen.

De Zweedse tekst:

1

Mästare, alla söka dig,
uppenbart eller förteget:
gamla som tryggt gå trampad stig,
unga som dröja på steget.
Känd eller okänd väg vi gå,
tidigt och sent till dig ändå,
trötta på allt vårt eget.

2.

Läkare, du som bäst förstår
vad för vår läkedom kräves,
hela vårt släktes öppna sår,
låt oss ej blöda förgäves.
Herre, är allt dig underlagt,
säg blott ett ord, ett ord med makt,
bjud, och vår krankhet häves.

3.

Mästare, du som vet hur tungt
tvivlet kan trycka och tära,
möt det som fordom, fast och lugnt,
borgesman själv för din lära.
Klarna skall livets mål och grund
om endast du en salig stund
kommer oss mänskligt nära.

4.

Herre, du hör vad hjärtat ber
även när läpparna häda.
Högvisa män du sett och ser
hemligt din tröskel beträda.
Kraft, som vart band i vanvett bräckt,
måste i ödmjuk tjänardräkt
tämd av din röst, sig kläda.

5.

Flockvis vi ryckas hit och dit
om ej du ensam får råda.
Sinnenas uppror, viljans split
nesa och nederlag båda.
Härlige, höge hövitsman,
samla oss du och för oss an,
låt oss din seger skåda.

6.

Konung, vi ville gärna tro
vad om ditt rike förtäljes.
Aldrig vårt hjärta finner ro
förrän där inne det dväljes.
Därför vi alla söka dig.
Själarnas herde, sök du mig.
Aldrig jag når dig eljes

Vertalen is een hachelijke zaak; de essentie van het gedicht in een andere taal overbrengen, waarbij ook nog eens gelet dient te worden op het melodisch verloop, is een lastige aanpak.

De vorm van de melodie

De melodie is gemaakt volgens de zogenaamde *Barvorm*. De regels 1 en 3 zijn aan elkaar gelijk, net als de regels 2 en 4. Deze eerste vier regels noemen we *Aufgesang*. De regels 5, 6 en 7 vormen het *Abgesang*. De reminiscentie aan het *Aufgesang* in het *Abgesang* treffen we in de laatste drie maten van regel 7: deze tonen verwantschap met de laatste 3 maten uit regel 2 en 4.

De toonsoort van de melodie is c-dorisch. Opvallend in deze melodie zijn de vele drieklank-brekingen en secunde-schreden.

De regels 1 en 3 eindigen spanningsvol op de dominant waarna de regels 2 en 4 afbuigen naar de ontspanning op de finalis/tonica. Regel 5 opent groots met een octaafsprong vanaf de slotnoot van regel 4 en eindigt verwachtingsvol op de mediant 'es'. Regel 6 opent met een 6/4-drieklankbreking vanaf de dominanttoon, waarbij de hoogste toon in deze melodie tot klinken komt. Vanuit die hoge 'es' daalt de melodie met secunde-schreden terug naar de dominant waardoor aan het einde van deze zesde regel de melodie voelbaar nog niet terug is gekeerd op haar rustpunt. Regel 7 opent op de dominant en keert met secunde-schreden terug naar de finalis.

Lindeman componeerde ruim 170 jaar geleden een goed zingbare melodie die tot op de dag van vandaag nog steeds graag gezongen wordt. Deze negentiende-eeuwse melodie dient bij voorkeur in een niet al te hoog tempo worden gezongen. •

Rechterpagina: De melodie en zetting van Lindeman met de tekst van Elias Blix (1836-1902), in de Bundel-'38 opgenomen als 'Jezus, Gij zijt de weg tot God' (Gezang 220).

Sostenuto.

L. M. LINDEMAN (1812-1887).

Je-sus, du er den him-mel-veg, Som til Gud Fa-der os
Jé-sus, ô vrai che-min des cieux, Tu nous con-duis à ton
Je-sus, Thou art the way to God, Thou, Source of this world's cre-

lei - der. Frel - sa det er å fin - na deg, Liv og u - vis - nan - de
Pè - re; Qui t'a trou - vé de - vient heu - reux Com - me ja - mais sur la
a - tion; True Light art Thou, on life's dark road, In Thee is light and sal -

hei - der. Du er al skap - nings ljøs og liv, Ver - di då
ter - re. En toi lu - miè - re, joie et paix, Sans toi tris -
va - tion. Yet sad, the blind world gropes in gloom, Its on - ly

enn i myr - ker sviv, Ving - lan - de villt mil - lom gra - ver.
tes - ses et re - grets, Rou - te que bor - dent des tom - bes...
hope, the si - lent tomb; Lord! give it Thy li - ber - a - tion.